

До спеціалізованої вченої ради

ДФ 11.051.007

Донецький національний університет

імені Василя Стуса, МОН України,

м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора

Бєлова Дмитра Миколайовича

на дисертацію Гайду Ганни Володимирівни

**«Право на спротив як форма реалізації реального народовладдя
(теоретико-правові аспекти)»,**

**представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
«081 «Право»**

Актуальність теми дослідження

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується нестабільністю та непередбачуваністю, численними соціально-економічними потрясіннями, до яких зокрема можна віднести пандемію COVID-19 та пов'язаний з нею карантин. Абсолютна більшість урядів держав світу виявилася повністю неготовою до такого варіанту подій, що призвело до демонстрації ними реакцій, починаючи від розпачу, заперечення самого факту пандемії, і закінчуючи найжорсткішими обмеженнями, тотальним контролем та наступом навіть на базові права людини. Це спричинило величезну кількість протестів, викликаних зубожінням населення, невпевненістю у наступному дні, недовірою до керівництва країн.

У світлі зазначеного, тема дисертаційного дослідження Г.В. Гайду вбачається дійсно актуальною, оскільки в описаних умовах щонайменше

120/01.1.3-45

11.09.2020

необхідно усвідомлювати, коли та за яких обставин особа має право на спротив, у яких формах він може виражатися, та де його межі.

Варто зазначити, що актуальність обраної дисертанткою теми роботи має властивість виявляється не лише за настільки критичних умов. У повсякденному житті людини та соціальних спільнот повсякчасно виникають обставини, які викликають в особи несприйняття, психологічний спротив. Зрозуміло, що психологічний спротив за певних умов переростає у соціальний, але дії урядів держав по відношенню до протестувальників можуть бути діаметрально протилежними та залежать від багатьох чинників, серед яких, в тому числі політико-правовий режим конкретної держави та характер дій протестувальників.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Обґрунтованість висновків дисертантки зумовлюється науковим та нормативним матеріалом, використаним під час написання дисертації. Серед джерел зокрема представлені наукові розробки монографічного характеру, наукові статті, нормативно-правові акти за темою дослідження, матеріали правової статистики та юридичної практики. Тобто дослідженню притаманна глибина, властива для його рівня.

Висновки, що зроблено в роботі, базуються на досить широкій методологічній базі, в тому числі використанні загальних методів наукового пізнання (історичного методу, методів дедукції та індукції, аналізу та синтезу), а також спеціальних методів, що застосовуються у юридичній науці (таких як метод правової компаративістики та формально-юридичний метод). Зазначимо, що під час використання методи вдало поєднуються, що свідчить про репрезентативність отриманих результатів.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях

За результатами написання кандидатської дисертації здобувачем опубліковано 8 наукових праць, серед яких наукові статті у фахових виданнях України, статті у наукових виданнях зарубіжних держав, тези доповідей на наукових заходах. Слід зазначити, що перелічені показники повністю відповідають нормативно встановленим, а оцінка втілення у зазначених публікаціях висновків по роботі дозволяє стверджувати про досить повне їх висвітлення.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Усі висновки сформульовано дисертанткою самостійно та представляють значний інтерес для юридичної науки та практичної сфери діяльності.

З-поміж наукових висновків Гайду Ганни Володимирівни можна виокремити наступні найбільш цікаві:

Так, авторка дисертаційного дослідження обґрунтовує позицію, що чим вище рівень правосвідомості громадян, тим менше можливості маніпулювати ними в інтересах інших суб'єктів і тим більше шансів у реального народовладдя стати ефективним соціальним феноменом, що обумовлює успішність демократизації політичної системи. Це представляється безумовно важливим у зв'язку з тим, що право на спротив може набувати абсолютно різних форм, деякі з яких на межі закону або навіть поза законом. Тобто можна повністю погодитися з твердженням, що для формування механізмів здійснення права на спротив у правовому полі найбільш правильним буде не створювати численні обмежувальні засоби, а найбільше уваги приділити підвищенню рівня правосвідомості народу держави.

Слід зазначити, що в Україні наразі є недосконалою система електронних петицій та реагування на них, що є однією з причин протестних настроїв. Тому цікавими й обґрунтованими виглядають пропозиції

дисертантки щодо необхідності удосконалення процедури е-петицій зокрема та системи е-демократії взагалі. Доступність процедур реального народовладдя підвищить значимість окремої особи та вплине на рівень довіри до держави та її інституцій.

Також, як відомо, дієвим інструментом, що одночасно може забезпечити громадян засобами ефективного та співмірного використання реального народовладдя, в тому числі з метою захисту своїх прав та свобод, а державу – засобами забезпечення реалізації прав у контексті народовладдя, є громадянська освіта. Г.В. Гайду приділяє їй значну увагу у дисертаційному дослідженні, і це вважається повністю обґрунтованим у світлі того, що громадянська освіта покликана здійснювати суттєвий позитивний вплив на формування правосвідомості, надавати особам усвідомлення своїх прав та інтересів, а також законних можливостей їхньої реалізації.

Крім того, звертає на себе увагу визначення правових симулякрів, надане дисертанткою у роботі. Під правовими симулякрами вона розуміє явища, що за своїми цілями, змістом і наслідками принципово відрізняються від традиційного їх розуміння. В цьому контексті авторкою запропоновано подальшим кроком напрацювання правових механізмів запобігання симулякризації суспільних відносин. Підтримуємо таке трактування правових симулякрів та необхідність протидії симулякризації, оскільки на сучасному етапі в Україні подібні процеси є вельми розповсюдженими і проникають майже в усі відносини правової та політичної систем.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо перспективи їх використання

Дисертаційне дослідження містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто авторкою нові науково обґрунтовані результати у сфері правової доктрини, які у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему. Дисертація має відповідну наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку права і законодавства.

Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі (зокрема під час розробки курсів з теорії держави і права, соціології права, філософії права, курсів з прав людини).

Практичну значущість рецензованої дисертаційної роботи підтверджують, зокрема, акти впровадження її головних положень. У тому числі, окремі положення результатів дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності громадської організації «Центр аналізу та розвитку громадських комунікацій «ДІАЛОГ» (довідка № 270420-01 від 21 квітня 2020 р.). Результати дисертаційної роботи також використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін «Теорія держави і права» та «Проблеми сучасного конституціоналізму» у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (довідка № 28/01.1.3-43 від 15 травня 2020 р.).

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції за змістом дисертації

1. Як було зазначено вище, у роботі досить вдало було використано міждисциплінарний підхід, заснований на взаємозв'язках юридичної науки та політології, а також – правової та політичної систем суспільства. Але, разом з тим, слід вказати на періодичне домінування політології над юридичною наукою в роботі, що виражається у використанні відповідної термінології, побудові висновків, використаній літературі тощо. Зважаючи на те, що дисертація подається на захист за спеціальністю 081 „Право”, це дещо відволікає від суто юридичних висновків. Хоча слід зазначити, що в окремих моментах роботи саме міждисциплінарний підхід дозволив отримати комплексні та якісні результати.

2. Дуже дискусійний характер має деяке зміщення понять „право на спротив” та „право на революцію”. Якщо перше може бути визнано фундаментальним елементом реального народовладдя, то друге викликає

занепокоєння. Чи не призведе закріплення цього права у законодавстві до непередбачуваних наслідків та до зловживання ним, зокрема, в умовах розповсюдженості в Україні правових симулякрів, на яких наголошувала і сама дисертантка?

3. Здобувач пропонує закріпити право на спротив та його можливі форми у Конституції України та обґрунтовує у роботі необхідність внесення відповідних змін. Проте, вбачається, що для регламентації подібних новел достатньо було б рівня закону, але не Конституції, в тому числі з причин, перелічених вище (а саме, низького рівня правосвідомості на всіх рівнях та можливості зловживання відповідним правом).

4. Взагалі окремі висновки Г.В. Гайду характеризуються високим рівнем узагальненості, більш деталізоване обґрунтування авторських позицій однозначно б підвищило практичну цінність дослідження та більше можливостей для його впровадження.

Слід зазначити, що викладені зауваження певною мірою мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої дисертаційної роботи.

Загальні висновки

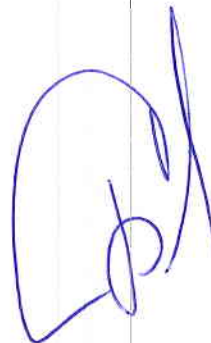
Дисертація Г.В. Гайду є закінченою кваліфікаційною науковою роботою, яка виконана вперше та містить науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо аналізу права на спротив як форми реалізації реального народовладдя.

Робота характеризується високим рівнем грамотності, послідовністю викладення думок, коректністю використання юридичної термінології.

Констатуємо, що дисертація **«Право на спротив як форма реалізації реального народовладдя (теоретико-правові аспекти)»** за своїм науковим рівнем, одержаними результатами, теоретичним обґрунтуванням висновків і пропозицій повною мірою відповідає вимогам **«Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії»**, а її авторка –

Гайду Ганна Володимирівна – заслугове на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Доктор юридичних наук, професор,
ДВНЗ "Ужгородський національний
університет"

Д.М. Белов

